

és ennek biztosítása leánya számára is. Habár családi életének és magánéletének csődje miatt szenved, mégis abban a tudatban tetszeleg, hogy »szenvédése« lánya boldogságáért hozott áldozat.

Lóci támacstalanul vengődik az anyai szeretet, a felfedezett ellentmondások és a felismert igazságok útvesztőjében. Egyedüli fegyvere a titkolózás, aminek a segítségével mindig többet és többet láthat a világból. Volt osztálytársa, a tragikus életű, anyját és testvéreit fizikai munkájával eltartó Rózi élete riasztja lelkiismeretre. Annak tragédiája (gyereket szül, elborul az elméje) olyan erős lökést jelent az életében, ami aztán az ő sorsát is mind drámaibbá teszi. Mindehhez kapcsolódik a szerelem érzelmköre is, amiben szintén rendet próbál teremteni a »gondos« anya.

A túl korán felnőtté érő fiú, Tamás szintén érdekes figurája a regénynek. Számol a nehézségekkel, amelyeket le kell győznie, hogy elérje célját: festő lehessen. Ezért a céllért áldozatot kell hoznia, sőt még kompromisszumra is kényszerül. Személyében az ember és a kényszerítő hatások konfliktusa fejeződik ki: azoknak a nehéz harca, akik a vezető beosztásúak érdekeinek útjába kerülnek.

A regény stílusa arról tanúskodik, hogy Mirnics Zsuzsa jól ért az ifjúság nyelvén, ismeri gondolkodásmódját, érzelmeit. Különösen a vívódó, küzdelmes sorsokkal való tökéletes azonosulása figyelhető meg. Az elmondott történetek és a szerző világa közötti diszharmonia az első fejezetek ábrázolásmódjában észlelhető: a jólét leírása Kardossné »birodalmának« lefestésekor. A mű koncepciója mégsem szenved csorbát, de az megállapítható, hogy a regény második része, a főhős kamaszlány drámai fordulatoktól terhes életszakaszának ábrázolása sokkal sikerültebb. Nyilván azért is, mert a megformálásra váró anyag is jóval nagyobb lehetőségeket rejtett magában.

CSORDÁS MIHÁLY

PILLÉREK TELJES VILÁGÍTÁSBAN

RÓNAY GYÖRGY: *A nagy nemzedék.*

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971.

A magyar kritika idősebb képviselői természetének betakarítása évek óta nem szűnő lendülettel folyik. A Nyugat-nemzedékek szépiroinak gazdag gyűjteményei után vagy azokkal párhuzamosan még az avatottakat is meglepő sorozattal állt elő a könyvkiadás Ignótus, Schöpflin, Komlós Aladár, Bóka László, Kardos László, Sötér István köteteivel. Ha Halász Gábor, Szerb Antal, Németh László, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Illés Endre régi és új esszéire is hivatkozunk, nyomokban sejthető, milyen erős mélyben láttak napvilágot összegyűjt-

ve Rónay György tanulmányai és bírálati.

Am ha az említett bőség minden figyelmünket lekötötte volna is, Rónay könyvének akkor is meg kellene állnunk. Erre kötelez a teljesítmény puszta mennyisége is. Az, hogy egyetlen évben, 1971-ben három könyvet publikált: egyet Kassákról, egy az élő irodalomról írott bírálatot tartalmazza (*Olvasás közben*), a legutóbbi pedig a Nyugat nagy nemzedékéről szóló tanulmányait. Bennünket elsősorban ez az utóbbi érdekel. Részben mert ez foglalkozik az

általunk is tanulmányozott korszakkal, de választásunk remélhetőleg közérdekűbb eredményeket is terem.

Rónay György ugyanis katolikus írónak vallja magát. Éveken át szerkesztette a Vigiliát, s nyilatkozataiban is hangsúlyozza katolikus elkötelezettségét. Az érdekes az, hogy a marxizmus szellemében szervezett s annak jegyében munkálkodó magyar irodalomtudományban ennek ellenére sem számít periferikus jelenségnek. Nevével minden fontosabb fórumon találkozhatunk. Egy elmés karikatúra úgy ábrázolta őt, hogy a kőtél íve, melyen könnyedén mozog, az Élet és Irodalom és a Vigilia által jelölt pilléreken van kifeszítve. Elég távoli pillérek — gondolhatná a távoli szemlélő. Különösen ha azt is tudja, hogy Rónay György a nézetek cserélgetéséről nincs jó véleményvel. (*Látogatóban*. Budapest, 1968. 229—237.) Műveinek figyelmes olvasása viszont arról győz meg bennünket, hogy nincs itt semmi következtetlenség, s az ív távolinak látszó pillérei nem is olyan távoliak.

Egyik pillére ennek a nagy ívnek minden bizonnyal a Nyugat első nemzedéke; az a teljesítmény, melyet Ady, Babits, Kosztolányi, Füst Milán és mások neve jelöl. A másik pillérnek legtöbb joggal a Nyugatnegyedik nemzedékeként emlegetett alkotókat lehetne tekinteni: Pilinszky Jánost, Nemes Nagy Ágnest, Mándy Ivánt és társaikat. Tematikája ugyan sokkal szélesebb, de figyelmének előterében az említett írók állnak. Hozzájuk a legnehezebb körülmények között is hű volt, megértésükben akkor is mélyre hatolt, amikor a közeg ezt akadályozta.

S ezek az írók — Pilinszky kivételével — nem katolikusok, szűkebb értelemben még a maga katolicizmusát kinyilvánító Babits sem. Rónay hozzájuk fűződő kapcsolatának az a titka, hogy az említett alkotók vallásidegen humanizmusát, kultúraszertetét és művészetük magasrendűségét nem egy katolikus filozófia felől, hanem a Nyugat szellemisége felől tudja megérteni és becsülni. Hogy valamiként beilleszti ezeket az értékeket is a maga katolikus világszemléletébe, az lehetséges, de ez a folyamat nem előttünk zajlik; szerepét az értelmezésben és az értékelésben nem észleljük. Mun-

káját tehát zavartalannak érezzük, s ennek bizonyára az a titka, hogy egy-egy alkotó vagy mű eszmei jellegzetességét, tartalmát nem állítja előtérbe. Ha szól róluk, akkor sem egy erkölcsi-filozófiai normarendszer szempontjai, hanem a kor erőbényezői szerint jellemzi szerepüket. Ez lehet az oka például, hogy Füst Milán maszkjainak önhatványozó funkciójáról igen értékes fölismeréseket közöl, de az író gondolatainak érvényéről, hiteléről nem beszél, noha a könyv, amelyről szó van (*Ez mind én voltam egykor*), Füst filozófiájának legteljesebb foglalatja. S nem azért jár el így, hogy a katolicizmussal ütközni ne kényszerüljön, hanem azért nem ütközik, mert érdeklődését eleve a művészi jelleg természete vonzza. Ezért figyel Móricznál vagy Krúdynál is inkább az író módszerére, mint e módszer szemléleti gyökereire, noha jól tudja, hogy például Krúdy módszerében egy bomló osztály közérzete talál kifejezési formát. S Kaffkáról szólva szinte tételelesen is megfogalmazza a mértéket, melyet érvényesít. S ez a mérték »a teljes történelmi, társadalmi hitelesség.«

Ez a gyűjtemény, *A nagy nemzedék* azzal is igazolja ennek a mértéknek a hatékonyságát, ahogy Adyt megbecsüli. Attól ugyan tartózkodik, hogy a Nyugat egyik szárnyát a szemléleti különbségek révén emelje a másik fölé, de ahogy az Ady-motívumok összefüggését föltárja, s ahogy egy-egy nagy vershez érve annak nagyságát méltatja, abban a műélmény kivételessége világosan kifejeződik. »Megrendítően mély és hatalmas« — írja például a *Nótázó, vén bakákról*. »Az egykorú világirodalom egyik legnagyobb verse...« Ezt *A megnőtt Életről* mondja, s természetesen úgy, hogy élményét az elemzés érveivel avatja követhetővé és meggyőzővé.

Az elemzés ugyanis természetes szükséglete és ereje Rónay módszerének. Előszavában ugyan tagadja, hogy módszere is volna, de ez csak annyiban igaz, hogy a nyelvi elemzés részleteitől, a mikrostruktúrák boncolásától valóban tartózkodik, s idegen tőle minden olyan módszeresség, melyet nem a mű természete kíván vagy jelöl ki. Még Kassák-kommentárjaiban sem, ahol egy-egy

műre koncentrálni, mond le az egész érzékelésének és átfogásának igényéről. Ezért figyel egy-egy jellegzetes motívumra, gesztusra. Másutt pedig arra, amit ő ismer föl. Babits-és Füst-tanulmányai példaként az objektivitásra mint a modern költői attitűd egy rendkívül fontos példájára. S ezt olyan nem nyilvánvaló megnyilatkozásában fedezi föl, mint amilyen az én-líra, a vallomásos jelleg látszataival tüntető *A lírikus epilógja*. Ilyen eredeti földerítő munka révén tárta föl Ady korai kötetében, a *Még egyszer* verseiben is a későbbi motívumok csírájának egész sorát.

Erejét is elsősorban ezekben a tanulmányokban és a Kassákról írottakban érzékeljük, s föl kell hív-nunk a figyelmet *Az elsodort falu*-ról írt átfogó és példásan tárgyila-gos elemzésére is, bár Kosztolányi, Németh László és mások jóvoltából itt már nem volt túl nehéz dolga. Rónay láthatóan nem is törekszik arra, hogy mindig fölfedezésekkel vonja magára a figyelmet. Tanul-mányaiban van valami szerény cél-szerűség, mely sem az élmény ere-jét, forróságát, sem a konstrukció-alkotás izgalmát nem engedi szem-beötölően érvényesülni. Előadása ál-talában a nyugodt fejtegetés jegyé-ben zajlik. Értékelő gesztusai is ta-pintatosak, él nélküliek. Szép. Ernő-ről, Heltai Jenőről, Szomory Dezső-ről egy-egy mondatban jelzi ugyan azt a gyöngeséget, amelyet minden-ki tud, de bizonyító műveleteit a figyelmen kívül maradt értékek, vonzóbb vonások földerítése hatá-rozza meg. Meggyőződése, hogy ez nem engedékenység, hanem köteles-ség.

Arányérzéke azonban sohasem benuul meg, éppen azért, mert anya-gával nem a szerelmes azonosulásá-val s nem a mindent jobban tudók fölényével bánik, hanem a szakem-ber tárgyilagosságával s a műértő józan érzékenységgel. Leginkább Schöpfungre hasonlít, s ha jól olvas-suk, ezt a rokonságot e kötet Schöpf-lin-esszéje is jelzi. Olykor bizony szürkeséggel és kényelmességgel tár-sul ez a higgadtság, de nincs a kö-tetnek olyan tanulmánya, mely az avatottság egy-egy megkapó nyere-ségével ne szolgálna. Ma már a ké-zikönyvek is tudják, de aki Rónay

György régebbi tanulmányait is is-meri, az azt is tudja, hogy amit most ír Krúdyról vagy Kaffkáról, az emlékezésről mint közlésformáról, az álom és a képzelet szerepéről, az nála s a kézikönyvekben is olyan kész eredmény, melynek bölcsőjénél is ott volt. Nem az ő hibája, hogy annak a szépségnek, melyet Krúdy a »hanyatlás esztétikumának« nevezett, a *Szindbád* című film sike-réig oly sok fönntartásba kellett üt-köznie, Rónay 1947-ben is el tudta határolni Krúdyt attól, amit a gent-roid címszó alatt szokás érteni.

De ha az elsőbbség érdeme nem is mindig az övé, az eredmény asz-szimilálásáról mindig meg tud győ-zni. Olykor a fogalmazás egy-egy frissen fölfénylő találatával új ve-retet is ad annak, ami ismerős. Például Móriczról szólva, amikor ar-ról beszél, hogy epikájában a jellem a legfontosabb, e sajátjának a cse-lekménybonyolítás realizmusát meg-határozó szerepét így fogalmazza meg: »Nem hősokeket terem, hanem embereket. (...) Nála a „hősi“ pilla-natokban is tovább működnek a hő-sök emberi reflexei; és az illúzió i-gényeinél nála mindig erősebbek a karakter törvényei.« Vagy itt van a Juhász Gyuláról szóló esszé! Nem érezzük elég gazdagnak, de sok e-rőszakolt magyarázkodást hatályta-lanít, amikor egy tömör mondatban megállapítja: »Meválthatatlan volt.«

Az Ady-, Babits- vagy Kassák-tanulmányok nagyigényű okfejtésé-hez, fölfedő értékéhez képest a Kaffkáról, Juhász Gyuláról s a Kosztolányiról írottak bizony jelen-téktelenebbek. Kosztolányi és a világirodalom kapcsolatáról ugyan még a legjobb színvonalon érteke-zik, de az Esti-novellákról jobbára csak a programadó elbeszélés alap-ján, s ahhoz, mint az újabb Kosz-tolányi-irodalom kimutatta, maga a kötet nem tartja magát következe-tesen. A kritikus Kosztolányiról szólva pedig ő is, mint annyian, in-kább az Ady-Kosztolányi ellentét-nél időzik, mint Kosztolányi mód-szerénél. Vitatni lehetne azt is, a-mit Léda és Ady kapcsolatáról mond, különösen Király István Ady-könyvének ismeretében, valamint azt is, ahogy Schöpfunglin több évtize-des kritikai gyakorlatát magyaráz-za. Léda ellenszenvet vonásainak

magyarozatában Királyt azért véltük meggyőzőbbnek, mert nem ezek felől a vonások felől, hanem a forradalmár, a törvényen kívüli Ady helyzete, jelleme és igényei felől interpretálja őket. Másként nincs is jelentőségük. Schöpflin esetében pedig, ha abban igaza is volna, hogy Schöpflin — a századvégi élmények sekélyességével érkező a Nyugat közelébe — inkább kritikus lett, hogy korszerűbb élményhez jusson, akkor is az volna a fontos: milyen sikerrel járt ez az »élménycsere«. Magyarán szólva: milyen kritikus volt Schöpflin? Van szava erről is, de láthatóan nem erre figyel elsősorban. Pedig amit észrevesz, a századvégi élmények, bizonyára megkönyviténék Schöpflin némely vonásának magyarozatát. Türelme a konzervatív irodalom iránt, tartózkodása a forradalmiságtól, amit

Hatvany és mások olykor a szemére vetettek, talán nem független attól, hogy a századfordulón nőtt irodalmárrá. Abban azonban bizonyára igaza van, hogy Schöpflin évtizedeken át tartó kiegyenlített munkája mögött egy nagy hőfokú élmény erejének kellett rejlenie.

S ha az előbbi kifogások legmeggyőzőbb ellensúlyát keressük, Rónay György teljesítményében is ilyesfajta élményre kellene hivatkoznunk: arra, amit a Nyugat nagyjai számára jelentenek. Schöpflint a XX. század friss áramaiiba emelte ez a kapcsolat, Rónaynak menedék lehetett és mérték a kor szélsőségeivel szemben. Emberi és esztétikai bázis terhesebb és védhetetlenebb vonzalmak mögött. Pillér, melynek ereje bizonyos. S hogy milyen mélyre alapozott, most ennek a kötetnek teljes világitásában látható igazán.

DÉR ZOLTÁN

KÖLTŐI REMEKLÉS

SINKA ISTVÁN: *Szigetek könyve*.
Magvető, Budapest, 1972.

Ez a posztumusz írásnak maradt kitűnő munka a magyar népi írók egyik jelesének önéletrajzi balladás könyve. Ő maga a *Szigetek könyvének* nevezi; s a szigetek? ... A hajdú-bihari tanyavilág egy-egy szállása, tanyája, amelyen megfordult a béres, napszámos költő, hogy a Múmm-mezején kaszát, kapát vagy pásztonbotot ragadjon egy falat kenyérért, vagy az istálló szalmáján töltött éjjeli szállásért. S a szállásadók? ... Nyomorral, a kenyértelenség napi gondjaival küszködő zselérek, szikes földön kisbérlet nyomoronc parasztok, akikhez Sinka úgy állított be, hogy: »Volt rajtam egy szakadozott ing s azon belül a bűröm, azon belül: magányos, régi ö-

rök magam, a bűnöm«. Így került a Sóvágó-tanyára, mely a nevét a szikes földön kivirult, napfényben szikkrázó, minden növényi életet elölő szikvidéki sóról kapta. De ezzel az áldatlan inségtalddal küszködő paraszt is — tán becsületen más neve helyett — a Sóvágó Ambrus nevet. Aztán a Szeőke-tanya, a kunvágású népes Szeőke családé, melynek földjén »még sarjú fű se nő, bokor se díszlik«, s a tanyák közti szólásban csak Éhszeg volt a neve. Ilyen szigetei vannak a kötetnek, öt könyvön által.

Sinka szigetei az alföldi szikes tanyákra szorult, a falubeli nagyobb paraszti közösségből kiesett, a szegénynél is szegényebb paraszti fi-